

Ergen Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin ve Algılanan Stres Düzeylerinin Belirlenmesi*

Ebru Olcay KARABULUT^{1†} , Murat YILMAZ² Atilla PULUR¹

¹Gazi Üniversitesi, Spor Bilimler Fakültesi, Ankara.

²Adıyaman Üniversitesi, Spor Bilimler Fakültesi, Adıyaman.

Araştırma Makalesi

Gönderi Tarihi: 05/04/2024

Kabul Tarihi: 22/07/2024

Online Yayın Tarihi: 31/07/2024

Öz

Bu çalışma ergen sporcuların saldırganlık düzeylerinin ve algılanan stres düzeylerinin belirlenmesi ve karşılaştırılmasını amaçlayan tarama modeli bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemini 2024 yılında Adıyaman ilinde ikamet eden 12-18 yaş arası 223 kadın, 174 erkek toplam 397 lisanslı sporcu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (SÖ)" ve "Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)" kullanılmıştır. Yüz yüze toplanan verilerin normal dağılıma uygunluğu çarpıklık-basıklık değerleri incelenerek t-testi ve ANOVA analizleri kullanılmış ilişki için ise Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Araştırma bulgularında, sporcuların saldırganlık düzeylerine cinsiyet, branş, lisans yeri, ekonomik durum ve kardeş sayısı değişkenlerinin etkisi olduğu, okul türü değişkeninin etkisi olmadığı, stres düzeylerine cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerinin etkisi olmadığı görülmüştür. Ayrıca ASÖ ile SÖ arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Sonuç olarak: sporcuların saldırganlık düzeylerine cinsiyet, branş, lisans yeri, ekonomik durum ve kardeş sayısı değişkenlerini etkilediği, okul türü değişkenini etkilemediği, stres düzeylerine cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerinin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca ASÖ ile SÖ arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Ergen, Saldırganlık, Algılanan stres

Evaluation of Stress and Aggression Levels of Adolescent Athletes

Abstract

This study is a survey modeled study aiming to determine and compare the aggression levels and perceived stress levels of adolescent athletes. The sample of the research consists of a total of 397 licensed athletes, 223 females and 174 males, aged 12-18, residing in Adıyaman province in 2024. "Buss Perry Aggression Questionnaire (BPAQ)" and "Perceived Stress Scale (PSS)" were used as data collection tools. Normality of the face-to-face collected data was examined through skewness-kurtosis values, t-tests, and ANOVA analyses were used, and Pearson Correlation analysis was applied for relationships. In the research findings, it was found that gender, branch, undergraduate place, economic status and number of siblings variables had an effect on athletes' aggression levels, school type variable had no effect, gender and number of siblings variables did not have an effect on stress levels. In addition, it has been observed that there is a positively low level of relationship between PSS and BPAQ. As a result: it was found that the gender, branch, undergraduate place, economic status and number of siblings affect the aggression levels of athletes, they do not affect the school type variable, gender and number of siblings variables do not have an effect on stress levels. In addition, it has been found that there is a positively low level of relationship between PSS and BPAQ.

Keywords: Athlete, Adolescent, Aggression, Perceived stress

† Sorumlu Yazar: Ebru Olcay Karabulut, E-posta: eokarabulut@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Günümüz dünyasındaki ülkelerin ekonomik ve sosyo-politik durumlarında meydana gelen hızlı gelişmeler politik hayatta yaşanan belirsizlik ve ani değişimler sebebiyle stres terimi siyasal bilimlerden işletmeye ekonomiden eğitim ve spora kadar birçok alanda kendine yer bulmuş ve günlük hayatta kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Aytaç, 2009). Günün koşuşturmacasından uzaklaşan kişinin günlük hayatında sosyal beceri kazanım oranının düşük, fiziksel olarak daha fazla kilolu, psikolojik olarak daha saldırgan ve mutsuz bir duruma girdiği gözlemlenmektedir. Bu durum ise karşımızdaki kişilerin daha stresli, daha saldırgan ve şiddet yanlısı bireyler olmasına neden olabilmektedir (Şeker ve Uslu, 2020).

Stres kişiden kişiye değişiklik gösteren bir durum olduğu için de net bir tanımlama yapmak zordur. Literatürdeki en genel tanımlardan birisi Baltaş ve Baltaş (1996) tarafından yapılmış olup “ruhsal ve fiziksel bütünlüğün zorlanması ile ortaya çıkan bir durum olabileceği gibi bireysel bütünlüğü tehdit eden ve bozan faktörler” olarak tanımlamaktadır (Baltaş ve Baltaş, 1996). Stresin sıcak, soğuk, ameliyat gibi fiziksel, üzüntü, ölüm, başarısızlık, aile problemleri gibi duygusal olarak çok farklı çeşitleri olabilmektedir (Kachef, 1994). Sporcuların performanslarında stres kaynaklı görülen bu olumsuzluklar sporcuların saldırgan davranışlarda bulunmasına neden olabilmektedir (Yılmaz ve ark., 2021).

Singh (2018) yaptığı çalışmada, sporun bireylerin stres ve stresle ilişkili duygularını bastırmada yardımcı olabilecek önemli bir unsur olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra fiziksel aktivite ve sporun bireylere büyük ölçüde destek sağlayan önemli bir stres tedavi aracı olduğu bilinmektedir. Fakat stresin spor alanında oldukça fazla şekilde kendini gösterdiği ve sporunun sahip olduğu potansiyelinin altında performans sergilemesine neden olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu durum sporunun kendisine olan öz saygısında azalmaya yol açarken çevresindeki kişiler tarafından da ilişkilerinin sınırlanmasına kadar gidebilmektedir. Özellikle genç sporcular üzerinde takım arkadaşları ve antrenörleri ayrıca saha dışında ailesi ve arkadaşları tarafından oluşturulan beklentiler sporunun bunlara cevap verebilmek adına kendini strese sokan nedenler olarak değerlendirilebilir (Şahin, 2003). Sporcuların başarı elde edebilmesi için strese sebep olan durumlar ile doğru bir şekilde başa çıkabilmesi gerekmektedir (Gould ve ark., 1993). Folkman ve Lazarus başa çıkmayı “bireylerin içsel ve çevresel kaynaklı istek ve çatışmalarını kontrol altına alabilme ve yaşam gerilimini en az seviyeye indirme amacıyla gösterilen duygusal ve davranışsal tepkiler” olarak tanımlamaktadır (Folkman ve Lazarus, 1985)

Sporunun psikolojik durumunu etkileyen benlik özellikleri, özgüveni, stres yönetimi, hissettiği kaygı, atılganlığı, kararlılığı, otokontrol performansı gibi birçok önemli faktör bulunmaktadır. Ayrıca aşırı gerginlik durumu, düşük konsantrasyon ve motivasyon, olumsuz düşünceler, düşük özgüven, düşük stresle başa çıkma becerisi gibi sebeplerin de performansı olumsuz etkilediği söylenebilir (Alp ve Ergül, 2018; Ekstrand ve ark., 2003). Sporcuların performanslarında stres kaynaklı görülen olumsuzluklar sporcuların saldırgan davranışlarda bulunmasına da sebep olabilmektedir.

Saldırganlık, “karşısındaki kişiye galip gelmek, onu yönetebilmek; bir işin olmasını engellemek veya bozmak için düşmanca, yıpratıcı, incitici, acı/ağrı verme amacıyla yapılan

davranış biçimi”dir (Tiryaki, 2000). Saldırganlık içeren davranış biçimleri genelde amaca yöneliktir ve bir kişiye, bir gruba ya da bir topluluğa yönelik olabilir. Bu türlü bir davranışlar karşılaşılan bireylerde ya kaçınma davranışı, ya da benzer davranışlarla karşı koyma davranışı görülür (Erdoğan ve Oto, 2004).

Toplum, saldırı içeren bu tür davranışlara izin vermeyeceği için, kişi bu davranışlarını ya bastırma yoluna gidecek ya da toplumda kabul görececek bir şekilde ortaya koyacaktır. Sporsal faaliyetler bu yollardan birisidir (Karabulut, 2013). Birey spor vasıtası ile veya özdeşim kurduğu takımın oyuncusuyla saldırganlık içgüdüsünü tatmin etme yolunu da seçebilir (Cengiz, 2004). Ayrıca saldırganlık davranışları, antrenörünün taktiklerine, gösterdiği antrenörlük tipine, taraftar ve medya baskısına da bağlı olabilir. Özellikle takım sporlarında “agresif savunma”, “agresif oyun” gibi saldırganlık içeren bazı kelimeleri kullanmak alışkanlık haline gelmiştir. Burada geçen agresif terimi onaylanan bir durumu gösterir. Kurallar eğer sınırı aşmazsa ödüllendirilir veya desteklenir. Oysa, günlük yaşamda agresif davranışlar ya toplumsal kurallarla, ya da yasalarla sınırlanmıştır (Doğan, 2004).

Günümüzde çocuklar ve gençler ile alakalı ölümlü kavgalar, şiddet haberlerinin giderek yaygınlaştığı bir gerçektir (Yasuntimur, 2021). Çok farklı biçimlerde ortaya çıkan saldırganlık davranışları iş yerinde, sokakta, aile içinde, akranlar arasında veya spor müsabakalarında sıklıkla rastlanmaktadır (Düz ve ark., 2023).

Ergenlik döneminde sosyal, bireysel ve psikolojik faktörlerin saldırganlık davranışları üzerinde daha etkili olduğu bilinmektedir (WHO, 2021). Ayrıca dönemsel olarak meydana gelen hormonal değişiklikler de bu davranışların üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu kadar yoğun duygu durumu yaşayan ergenlerin olumsuz duygularından uzaklaşmak, rahatlamak için baş vurduğu en etkili yöntemlerden birisi de spordur. Spora katılmak çocuk ve gençlerde benlik algısını güçlendirmekte ve duygusal zorlukları olan kişileri tedavi edici bir etkiye de sahiptir (Steptoe ve Butler, 1996). Bu sebeple ergenlerin spora ayırdıkları süre arttıkça ruhsal belirtilerinin şiddetinin azalmakta olduğunu, yaşam kalitesi puanlarının ve arkadaşları ile geçirdikleri sürenin artmakta olduğunu ve kendilerini arkadaşları arasında daha başarılı hissettiklerini savunmuşlardır (Çekin ve ark., 1996).

Bu bağlamda ergenlik dönemindeki sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı ergenlik dönemindeki sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi ve etkileyen faktörlerinin belirlenmesidir.

MATERYAL VE METOD

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli nicel araştırma modellerinden genel tarama modeli olarak tasarlanmıştır. “Tarama modelleri birden fazla öge barındıran bir evrende, evren üzerinde genel bir fikir edinmek için evrenin tamamında veya bir bölümü üzerinde yapılan tarama çalışmalarıdır” (Karasar, 2016).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun evrenini, 2024 yılında Adıyaman ilinde ikamet eden 12-18 yaş arası lisanslı sporcular oluşturacaktır. Araştırmanın örneklem grubunu ise tesadüfi olarak seçilen ve araştırmaya gönüllü katılan 223 kadın, 174 erkek toplam 397 sporcu oluşturmaktadır.

Tablo 1. Araştırma grubunun demografik değişkenler tablosu

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	223	56,2
	Erkek	174	43,8
Spor Branşı	Bireysel S.	116	29,2
	Takım S.	281	70,8
Spor Yapma Yeri	Okul Takımı	123	31
	Spor Kulübü	191	48,1
	Takımın yok	83	20,9
Okul Türü	Spor Lisesi	56	14,1
	Anadolu Lisesi	144	36,3
	Meslek Lisesi	40	10,1
	Fen Lisesi	75	18,9
	İmam Hatip Lisesi	82	20,7
Kardeş Sayısı	Tek	36	9,1
	1	114	28,7
	2	156	39,3
	3	74	18,6
	4 ve üstü	17	4,3
Algılanan Ekonomik Düzey	İyi	120	30,2
	Orta	263	66,2
	Kötü	14	3,5

Tablo 1’e bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgilerine yer verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacıların hazırladığı ve kişisel bilgileri içeren formla beraber ilk olarak Buss ve Perry tarafından yapılan ve Türkçe’ ye Madran’ın (2012) uyarladığı “Buss- Perry Saldırganlık Ölçeği (SÖ)” kullanılmıştır. Ölçek, Saldırganlığı fiziksel, sözel, öfke ve düşmanlık olmak üzere 4 alt boyutta değerlendiren beşli likert tiplidir (0=hiç benim özelliğim değil, 4=tamamen benim özelliğim) ve ölçekten alınacak puanlar 0-116 arasında değişmektedir. Puanların yüksekliği saldırganlık düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasında alt boyutlar için iç tutarlık katsayıları “0,78”,

“0,48”, “0,76”, “0,71”; ölçek toplamında da “0,85” bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları; fiziksel saldırganlık için $\alpha=0,85$, düşmanlık için $\alpha=0,73$, öfke için $\alpha=0,79$, sözel saldırganlık alt boyutu için $\alpha=0,72$ ölçeğin toplamı için ise $\alpha=0,89$ ’dur.

Daha sonra Cohen ve arkadaşlarının (1983) geliştirdiği ve Türkçe uyarlama çalışmasının Eskin ve arkadaşlarının (2013) yaptığı “Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)” kullanılmıştır. Ölçek 14 maddeden oluşmuştur ve bireyin hayatındaki bazı durumların ne kadar stres verici bir olay olarak algılandığını ölçmek için tasarlanmıştır. Her madde “Hiçbir zaman (0)” ile “Çok sık (4)” arasında değişen 5’li Likert tipindedir. Ölçeğin “Özyeterli Stres” ve “Yüksek Düzey Stres” olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Maddelerden 7’si olumlu ifade içerdiğinden ters puanlanmaktadır. Öleekten alınan puanlar 0 ile 56 arasında değişmekte ve yüksek puan bireyin yüksek stres algısını ifade etmektedir.

Verilerin Analizi

Veriler bilgisayar ortamında SPSS programı ile analiz edilmiştir. Verilerin dağılımını tespit etmek amacıyla yapılan çarpıklık ve basıklık testleri sonucunda araştırma verilerinin -1 ile +1 arasında dağılımının olduğu ve normal dağılım gösterdiği ve uç değer problemi yaratacak verinin bulunmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2). Büyüköztürk’e (2007) göre verilerin -1 ile +1 arası değeri normallik için kabul edilir bir değerdir. Kişisel bilgilerin analizi için frekans (n) ve yüzde (%) değerleri alınmıştır. Yapılan homojenlik testi sonucuna göre verilerin homojen olduğu tespit edilmiştir. Bulguları elde etmek için parametrik testlerden t-testi ve ANOVA testi uygulanmıştır ve sonuçları 0.05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Ayrıca ölçekler arasındaki ilişkileri test etmek üzere Pearson korelasyon testi uygulanmıştır.

Tablo 2. Ölçeklerden alınan puanların normalliğine ilişkin çarpıklık ve basıklık testleri sonuçları

Ölçekler	N	\bar{x}	Ss	Min.	Maks.	Çarpıklık	Basıklık
Saldırganlık Ölçeği (SÖ)	397	78,61	21,91	29	145	,375	,210
Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)	397	27,56	3,43	19	36	-,157	-,267

Tablo 2 incelendiğinde, SÖ’ nün çarpıklık değerinin (,375), basıklık değerinin (,210) olduğu, ASÖ’ nün ise çarpıklık değerinin (-,157) basıklık değerinin ise (-,267) olduğu bu değerler ile de normallik varsayımını sağladığı görülmektedir.

BULGULAR**Tablo 3.** Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	p
Saldırganlık Ölçeği (SÖ)	Fiziksel Saldırı	Erkek	223	23,24	8,16	1,054	,292
		Kadın	174	22,43	6,92		
	Düşmanlık	Erkek	223	23,62	7,40	1,950	,052
		Kadın	174	22,24	6,44		
	Öfke	Erkek	223	20,88	5,72	4,457	,000*
		Kadın	174	18,45	4,89		
	Sözel Saldırı	Erkek	223	13,67	4,79	,593	,554
		Kadın	174	13,39	4,34		
Toplam	Erkek	223	80,70	22,82	2,163	,001*	
	Kadın	174	75,93	20,33			
Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)	Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	Erkek	223	19,73	3,77	2,194	,023
		Kadın	174	18,80	4,29		
	Stres/Rahatsızlık Algısı	Erkek	223	11,50	2,44	-1,646	,101
		Kadın	174	11,93	2,74		
	Toplam	Erkek	223	27,54	3,40	-,126	,900
		Kadın	174	27,58	3,47		

*p<,05

Tablo 3'teki verilerde araştırma grubunun SÖ "Öfke" alt boyutunda ve ölçeğin toplamında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=,000$; $<,05$, $p=,001$; $<,05$). ASÖ alt boyutları ve puan ortalamaları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 4. Araştırma grubunun branş değişkenine göre t-Testi sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	Branş	N	\bar{x}	ss	t	p
Saldırganlık Ölçeği (SÖ)	Fiziksel Saldırı	Bireysel S.	116	21,68	6,67	6,291	,031
		Takım S.	281	23,38	7,97		
	Düşmanlık	Bireysel S.	116	21,51	6,25	6,088	,006
		Takım S.	281	23,64	7,23		
	Öfke	Bireysel S.	116	18,64	4,73	7,196	,003*
		Takım S.	281	20,30	5,72		
	Sözel Saldırı	Bireysel S.	116	12,58	4,60	,215	,008
		Takım S.	281	13,95	4,54		
Toplam	Bireysel S.	116	73,85	18,96	6,437	,003*	
	Takım S.	281	80,58	22,76			
Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)	Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	Bireysel S.	116	18,12	3,59	2,987	,000*
		Takım S.	281	19,82	4,10		
	Stres/Rahatsızlık Algısı	Bireysel S.	116	12,17	2,18	12,597	,010
		Takım S.	281	11,49	2,71		
	Toplam	Bireysel S.	116	27,07	3,32	,005	,067
		Takım S.	281	27,76	3,46		

*p<,05

Tablo 4'teki verilerde araştırma grubunun SÖ "Öfke" alt boyutunda ve ölçeğin toplamında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=,003$; $<,05$, $p=,003$; $<,05$). Takım sporları ile uğraşanların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

ASÖ “Özyeterlik Stres” alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=,000$; $p<,05$). Takım sporları ile uğraşanların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Araştırma grubunun spor yapma yeri değişkenine göre Anova testi tablosu

Ölçekler	Alt Boyutlar	N	\bar{X}	S	Varyans Kaynağı	KT.	sd	KO	F	p	Fark	
Saldırganlık Ölçeği	Fiziksel Saldırı	1	123	22,61	7,22	G.ararası	61,49	2	30,74	,524	,592	
		2	191	23,28	8,09	G.içi	23101,62	394	58,63			
		3	83	22,37	7,21	Toplam	23163,12	396				
	Düşmanlık	1	123	21,76	6,48	G.ararası	378,86	2	189,43	3,895	,021	
		2	191	23,97	6,93	G.içi	19159,93	394	48,62			
		3	83	22,68	7,72	Toplam	19538,79	396				
	Öfke	1	123	18,56	5,29	G.ararası	341,37	2	170,69	5,774	,003*	2-1
		2	191	20,69	5,45	G.içi	11646,92	394	29,56			
		3	83	19,68	5,60	Toplam	11988,30	396				
	Sözel Saldırı	1	123	13,81	4,46	G.ararası	34,63	2	17,31	,817	,443	
		2	191	13,62	4,73	G.içi	8351,55	394	21,19			
		3	83	13,00	4,49	Toplam	8386,19	396				
Toplam	1	123	76,48	20,39	G.ararası	1758,94	2	879,47	1,839	,160		
	2	191	80,80	22,72	G.içi	188420,85	394	478,22				
	3	83	76,74	21,95	Toplam	190179,80	396					
Yetersiz-Öz Yeterlik Algısı	1	123	20,01	3,98	G.ararası	247,54	2	123,77	7,881	,000*	1-2	
	2	191	18,19	3,75	G.içi	6187,53	394	15,70				
	3	83	19,42	4,20	Toplam	6435,08	396					
Algılanan Stres Rahatsızlık Algısı	1	123	12,21	2,80	G.ararası	76,41	2	38,20	5,840	,003*	1-2 1-3	
	2	191	11,25	2,35	G.içi	2577,70	394	6,54				
	3	83	11,93	2,61	Toplam	2654,12	396					
Toplam	1	123	27,15	3,24	G.ararası	29,86	2	14,93	1,271	,282		
	2	191	27,72	3,19	G.içi	4629,87	394	11,75				
	3	83	27,79	4,14	Toplam	4659,73	396					

* $p<,05$; 1:Okul Takımı ; 2: Spor Kulübü ; 3: Takımın Yok

Tablo 5’e göre araştırma grubunun SÖ “Öfke” alt boyutunda ($F=3,895$; $p<,05$) spor yapma yeri değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Spor kulüplerinde oynayanların ortalamalarının ($\bar{x}=20,69$) okul takımlarında oynayanların puan ortalamalarından ($\bar{x}=18,56$), anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo da ayrıca ASÖ Yetersiz öz yeterlik ($F=7,881$; $p<,05$) ve Stres/Rahatsızlık Algısı ($F=5,840$; $p<,05$) alt boyutları puan ortalamalarında spor yapma yeri değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Okul takımlarında oynayanların yetersiz öz yeterlik algısı puan ortalamalarının ($\bar{x}=20,01$) ve Stres/Rahatsızlık Algısı puan ortalamalarının ($\bar{x}=12,21$) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Araştırma grubunun okul değişkenine göre Anova testi tablosu

Ölçekler	Alt Boyutlar	Okul	N	\bar{X}	S	Varyans Kaynağı	KT.	sd	KO	F	p	Fark
Saldırganlık Ölçeği	Fiziksel Saldırı	1	56	23,10	8,10	G.ararası	249,72	4	62,432	1,068	,372	
		2	144	23,82	8,38	G.içi	22913,39	392	58,453			
		3	40	22,52	7,32	Toplam	23163,12	396				
		4	75	21,89	5,81							
		5	82	22,18	7,57							
	Düşmanlık	1	56	21,96	6,56	G.ararası	1066,75	4	266,688	5,659	,112	
		2	144	21,06	8,47	G.içi	18472,04	392	47,123			
		3	40	22,45	7,03	Toplam	19538,79	396				
		4	75	20,81	4,81							
		5	82	22,46	5,18							
	Öfke	1	56	18,76	5,15	G.ararası	321,79	4	80,448	2,703	,030	
		2	144	20,27	6,01	G.içi	11666,51	392	29,762			
		3	40	18,10	5,59	Toplam	11988,30	396				
		4	75	19,44	3,90							
		5	82	20,92	5,74							
	Sözel Saldırı	1	56	14,07	4,46	G.ararası	66,68	4	16,670	,785	,535	
		2	144	13,56	4,97	G.içi	8319,51	392	21,223			
		3	40	13,55	5,11	Toplam	8386,19	396				
		4	75	13,92	3,75							
		5	82	12,84	4,47							
Toplam	1	56	77,35	21,37	G.ararası	2329,70	4	582,425	1,215	,304		
	2	144	81,70	25,57	G.içi	187850,10	392	479,209				
	3	40	76,85	23,38	Toplam	190179,80	396					
	4	75	75,62	14,42								
	5	82	77,6	20,00								
Algılanan Stres Ölçeği	Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	1	56	18,35	4,85	G.ararası	892,38	4	223,097	15,778	,000*	2-1 2-3 2-4 2-5
		2	144	21,19	3,85	G.içi	5542,69	392	14,140			
		3	40	17,60	3,58	Toplam	6435,08	396				
		4	75	17,64	3,03							
		5	82	19,08	3,39							
	Stres/Rahatsızlık Algısı	1	56	11,71	2,52	G.ararası	111,45	4	27,863	4,296	,002*	3-2 3-4
		2	144	11,25	2,89	G.içi	2542,66	392	6,486			
		3	40	13,12	2,38	Toplam	2654,12	396				
		4	75	11,65	2,40							
		5	82	11,80	2,06							
Toplam	1	56	26,87	3,60	G.ararası	403,74	4	100,936	9,297	,000*	4-2 4-3 4-5	
	2	144	28,54	3,41	G.içi	4255,99	392	10,857				
	3	40	28,02	4,02	Toplam	4659,73	396					
	4	75	25,81	2,67								
	5	82	27,68	2,96								

*p<,05; 1:Spor Lisesi ; 2: Anadolu Lisesi ; 3: Meslek Lisesi; 4: Fen Lisesi; 5: İmam Hatip Lisesi

Tablo 6'ya göre araştırma grubunun SÖ alt boyut ve genel ölçek puan ortalamaları okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir (F=1,215; p<,05).

Tabloda ayrıca ASÖ alt boyutları ve toplam puan ortalamalarında anlamlı farklılık görülmektedir. Araştırma grubunun yetersiz öz yeterlik algısı alt boyutunda Anadolu lisesi öğrencilerinin (\bar{x} = 21,19), stres/rahatsızlık algısı alt boyutunda meslek lisesi öğrencilerinin (\bar{x} = 13,12) ve toplamında da fen lisesi öğrencilerinin aldıkları puan ortalamaların (\bar{x} = 25,81) diğer gruplardan anlamlı derecede farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Araştırma grubunun algılanan ekonomik düzey değişkenine göre Anova testi tablosu

Ölçekler	Alt Boyutlar	N	\bar{X}	S	Varyans Kaynağı	KT.	sd	KO	F	P	Fark	
Saldırıcılık Ölçeği	Fiziksel Saldırı	1	120	22,08	6,62	G.ararası	123,13	2	61,56	1,053	,350	
		2	263	23,28	8,14	G.içi	23039,99	394	58,47			
		3	14	22,35	5,70	Toplam	23163,12	396				
	Düşmanlık	1	120	21,45	4,91	G.ararası	711,88	2	355,94	7,449	,001*	3-1
		2	263	22,46	7,68	G.içi	18826,91	394	47,78			
		3	14	28,14	6,04	Toplam	19538,79	396				
	Öfke	1	120	18,91	4,31	G.ararası	146,82	2	73,41	2,443	,088	
		2	263	20,17	5,91	G.içi	11841,48	394	30,05			
		3	14	20,85	5,95	Toplam	11988,30	396				
Sözel Saldırı	1	120	12,55	4,16	G.ararası	390,28	2	195,14	9,616	,000*	3-2	
	2	263	14,19	4,61	G.içi	7995,90	394	20,29				
	3	14	10,14	5,27	Toplam	8386,19	396					
Toplam	1	120	74,56	15,92	G.ararası	2852,35	2	1426,17	3,000	,051		
	2	263	80,44	24,18	G.içi	187327,45	394	475,45				
	3	14	78,92	17,18	Toplam	190179,80	396					
Algılanan Stres Ölçeği	Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	1	120	17,90	4,56	G.ararası	535,84	2	267,92	17,894	,000*	1-3
		2	263	21,75	3,54	G.içi	5899,23	394	14,97			
		3	14	23,50	3,15	Toplam	6435,08	396				
	Stres/Rahatsızlık Algısı	1	120	12,60	2,23	G.ararası	229,02	2	114,51	18,604	,089	
		2	263	11,43	2,58	G.içi	2425,10	394	6,15			
		3	14	11,85	2,41	Toplam	2654,12	396				
	Toplam	1	120	27,41	3,35	G.ararası	4,18	2	2,09	,177	,838	
		2	263	27,63	3,55	G.içi	4655,55	394	11,81			
		3	14	27,42	,93	Toplam	4659,73	396				

*p<,05; 1:İyi ; 2: Orta ; 3:Kötü

Tablo 7'ye göre araştırma grubunun SÖ "Düşmanlık" alt boyutunda (F=7,449; p<,05) ve "Sözel saldırı" alt boyutunda (F=9,616; p<,05) algılanan ekonomik düzey değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Düşmanlık alt boyutunda ekonomilerini kötü olarak algılayanların puan ortalamalarının (\bar{x} = 28,14) iyi olarak algılayanların ortalamalarından (\bar{x} = 21,45) anlamlı derecede yüksek olduğu, sözel saldırı alt boyutunda ekonomilerini kötü olarak algılayanların ortalamalarının (\bar{x} = 10,14) orta olarak algılayanların ortalamalarından (\bar{x} = 14,19) anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tabloda ayrıca ASÖ öz yeterli stres (F=17,894; p<,05) alt boyutu puan ortalamalarında algılanan ekonomik düzey değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ekonomilerini kötü olarak algılayanların ortalamaları (\bar{x} = 23,50), iyi olarak algılayanların puan ortalamalarından (\bar{x} = 17,90) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Araştırma grubunun kardeş sayısı değişkenine göre Anova testi tablosu

Ölçekler	Alt Boyutlar	Kardeş	N	\bar{X}	S	Varyans Kaynağı	KT. sd	KO	F	p	Fark	
Saldırganlık Ölçeği	Fiziksel Saldırı	Tek	36	21,58	6,21	G.ararası	1270,52	4	317,63	5,687	,000*	2-1 2-4
		1	114	22,94	7,77	G.İçİ	21892,60	392	55,84			
		2	156	24,67	7,91	Toplam	23163,12	396				
		3	74	19,79	6,33							
		4+	17	22,35	8,14							
	Düşmanlık	Tek	36	22,19	5,53	G.ararası	923,70	4	230,92	4,863	,101	-
		1	114	23,54	7,79	G.İçİ	18615,09	392	47,48			
		2	156	24,25	6,40	Toplam	19538,79	396				
		3	74	23,35	7,13							
		4+	17	23,76	6,16							
	Öfke	Tek	36	17,86	5,24	G.ararası	308,34	4	77,08	2,587	,037	-
		1	114	20,00	5,51	G.İçİ	11679,95	392	29,79			
		2	156	20,37	5,45	Toplam	11988,30	396				
		3	74	18,90	5,62							
		4+	17	21,64	4,70							
	Sözel Saldırı	Tek	36	12,44	3,20	G.ararası	704,75	4	176,19	8,991	,000*	3-4
		1	114	14,41	4,54	G.İçİ	7681,43	392	19,59			
		2	156	14,53	4,85	Toplam	8386,19	396				
		3	74	11,01	3,97							
		4+	17	13,94	3,39							
Toplam	Tek	36	72,61	17,29	G.ararası	11388,30	4	2847,07	6,242	,000*	4-2 4-3	
	1	114	80,50	22,71	G.İçİ	178791,50	392	456,10				
	2	156	82,96	22,27	Toplam	190179,80	396					
	3	74	69,10	19,12								
	4+	17	80,17	19,97								
Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	Tek	36	16,72	3,19	G.ararası	364,89	4	91,22	5,891	,145	-	
	1	114	18,85	4,46	G.İçİ	6070,18	392	15,48				
	2	156	20,05	3,90	Toplam	6435,08	396					
	3	74	19,68	3,57								
	4+	17	19,76	3,26								
Algılanan Stres Rahatsızlık Algısı	Tek	36	13,05	2,06	G.ararası	101,08	4	22,27	3,880	,134	-	
	1	114	11,75	2,94	G.İçİ	2553,04	392	6,51				
	2	156	11,34	2,31	Toplam	2654,12	396					
	3	74	11,48	2,60								
	4+	17	12,52	2,52								
Toplam	Tek	36	27,02	2,50	G.ararası	67,55	4	16,88	1,442	,219	-	
	1	114	27,07	4,14	G.İçİ	4592,18	392	11,71				
	2	156	27,83	3,19	Toplam	4659,73	396					
	3	74	27,78	2,75								
	4+	17	28,47	4,34								

Tablo 8'e göre araştırma grubunun SÖ "Düşmanlık" alt boyutunda ($F=5,687$; $p<,05$), "Sözel saldırı" alt boyutunda ($F=8,991$; $p<,05$) ve ölçek toplamında ($F=6,242$; $p<,05$) kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Düşmanlık alt boyutunda 2 kardeş olanların puan ortalamalarının ($\bar{x}= 24,67$) tek çocuk olanlardan ($\bar{x}= 21,58$) ve 3 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 19,79$) anlamlı derecede yüksek olduğu, Sözel saldırı alt boyutunda, 3 kardeş olanların ortalamalarının ($\bar{x}= 14,53$) 4 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 11,01$), ölçek toplamında ise toplamda ise 4 kardeş olanların ortalamalarının ($\bar{x}= 69,10$) 2 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 80,50$) ve 3 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 82,96$) anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tabloda ayrıca ASÖ yüksek düzey stres ($F=3,880$; $p<,05$) alt boyutu puan ortalamalarında kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Tek çocuk olanların puan ortalamalarının ($\bar{x}= 13,05$) 3 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 11,34$) ve 4 kardeş olanlardan ($\bar{x}= 11,48$) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Ölçekler arasındaki ilişki için Korelasyon tablosu

Değişkenler		Fiziksel S.	Düşmanlık	Öfke	Sözel S.	SÖ Toplam
Yetersiz Öz Yeterlik Algısı	r	,285**	,409**	,336**	,244**	,320**
	p	,000	,000	,000	,004	,000
	N	397	397	397	397	397
Stres/Rahatsızlık Algısı	r	-,134**	-,127**	-,301**	-,129**	-,196**
	p	,007	,000	,000	,000	,000
	N	397	397	397	397	397
ASÖ Toplam	r	,137**	,181**	,037	-,003	,109**
	p	,006	,000	,458	,959	,031
	N	397	397	397	397	397

**p<,01

Tablo 9'a bakıldığında araştırma grubunun saldırganlık düzeyleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişki tablosu görülmektedir. Grubunu Yetersiz öz yeterlik algısı ile fiziksel saldırganlık arasında pozitif yönde düşük düzeyde ($r=,285$; $p<,01$), düşmanlık arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=,409$; $p<,01$), öfke arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=,336$; $p<,01$), sözel saldırganlık arasında pozitif yönde düşük düzeyde ($r=,244$; $p<,01$) ve saldırganlık ölçeği toplam puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=,320$; $p<,01$) ilişki olduğu belirlenmiştir.

Grubun stres/rahatsızlık algısı ile fiziksel saldırganlık arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r=-,134$; $p<,01$), düşmanlık arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r=-,127$; $p<,01$), öfke arasında negatif yönde orta düzeyde ($r=-,301$; $p<,01$), sözel saldırganlık arasında negatif yönde zayıf düzeyde ($r=-,129$; $p<,01$) ve saldırganlık ölçeği toplam puanları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ($r=-,196$; $p<,01$) ilişki olduğu belirlenmiştir. ASÖ ve SÖ toplamaları arasında ise ($r=-,109$; $p<,01$) pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Ergen sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, ASÖ alt boyut ve puan ortalamalarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Bu duruma göre kadın ve erkek sporcu ergenlerin bir durum karşısında stres algılarının benzer şekilde olduğu söylenebilir. Tablo da ayrıca SÖ "Öfke" alt boyutunda ve ölçeğin toplamında erkelerin kadınlara oranla yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum erkek sporcu ergenlerin öfke boyutları ve genel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Cin ve arkadaşlarının (2022), Türkçapar ve Eroğlu'nun (2023) ve Erşan ve arkadaşlarının (2009) saldırganlık konulu çalışmaları, Yılmaz ve arkadaşlarının (2021) ve Efek'in (2022) stres konulu çalışmaları araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmada takım sporları ile uğraşan ergen sporcuların SÖ "öfke" alt boyutunda ve ölçek toplamında ayrıca ASÖ "Yetersiz Öz-Yeterlik Algısı" alt boyutunda bireysel sporculara göre daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu durum takım sporlarının bir grup çalışması özelliğinden dolayı sporcuların müsabaka ortamında meydana gelen olaylarda başkalarını sorumlu tutmasından, takım arkadaşı, karşı rakipler gibi öfkelenen çoklu nedenlerin daha fazla olmasının etkisi olduğu düşünülebilir. Takım arkadaşına veya rakibe saldırıda bulunamayan sporcu pasif olarak öfke duygusu hissedebilir. Ayrıca takım içerisindeki

pozisyonu, antrenör ve takım arkadaşları ile olan ilişkileri, takımın başarı durumu gibi birçok sebepten yetersiz öz yeterlik duygusu hissedebilirler. Tutkun ve arkadaşlarının (2010), Erşan ve arkadaşlarının (2009), Bozkurt'un (2017), Ramazanoğlu ve arkadaşlarının (2002) ve Türkçapar ve Yasul'un (2021) farklı gruplarla yaptıkları çalışmalarda benzer bulgular elde etmişleridir.

Araştırmada belirli bir spor kulübünde lisanslı olarak oynayan ergenlerin okul takımlarında oynayanlardan ve şu an takımım yok diyenlerden daha yüksek öfke puanına sahip oldukları, ayrıca okul takımlarında oynayanların da daha yüksek yetersiz öz yeterlik algısına ve stres/rahatsızlık algısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Literatürde bu tür bir değişkene rastlanmamakla beraber okul takımlarında oynama ile spor kulüplerinde oynamanın sporcularda öfke ve stres durumlarını etkilediği söylenebilir. Bu durum sporcuların buldukları takımın veya kulübün o branşa özel durumunu algılamalarındaki farklılık ile açıklanabilir. Bazı sporcular kulüplerde oynamayı daha önemli bir durum olarak algılayan, bazıları da okul takımlarının daha önemli olduğunu düşünebilirler.

Araştırmada okul değişkeni ile saldırganlık ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 6). Bu durum öğrencilerin gelişim dönemlerinin birbirine yakın olmaları dolayısı ile okudukları okul fark etmeksizin karşılaşılan bir durumda saldırganlık düzeylerinin benzer olması şeklinde yorumlanabilir. Bulgularda ayrıca Anadolu lisesi öğrencilerinin yetersiz öz yeterlik algılarının diğer okul öğrencilerinden yüksek olduğu, meslek lisesi öğrencilerinin stres/rahatsızlık algılarının yüksek olduğu, fen lisesi öğrencilerinin ise düşük düzeyde genel stres algısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu farklılıkların okullardaki öğrencilerin kişisel özelliklerinden, okullarda bulunan fiziksel şartların farklılıklarından ayrıca okulların öğrencilere verdikleri farklı eğitim öğretim programlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Nair (2014), Şahin (2007), Günaydın (2008), Yeğen (2008), Filiz (2009), Uyan (2014) ve Erdemir'in (2012) farklı gruplarla yaptıkları çalışmalar araştırma bulguları ile benzer şekildedir.

Araştırmadaki diğer bulgu ekonomik durumunu kötü olarak algılayan sporcuların düşmanlık alt boyutunda ve yetersiz öz yeterlik algılarının diğerlerine oranla yüksek olduğudur. Düşmanlık bireyin öfke ve nefret duyduğu kişiye karşı beslediği kötü bir duygudur. Öz yeterliklerini yetersiz görme de olumsuz bir duygu durumudur. Bu süreçte birey kendinde eksiklikler hissetmektedir. Günümüzün ekonomik şartları göz önüne bulundurulduğunda kişilerin ekonomik şartları iyi olanlara veya hayata karşı bir düşmanlığının olması, kendini eksik ve yetersiz hissetmesi olağan bir durum olarak düşünülebilir. Yurttaş (2016), Gündoğdu (2010), Datta ve Firdoush (2012) ile Savcı ve Aysan'ın (2014) farklı gruplarla yaptıkları çalışmaların bulguları araştırma bulgularını desteklemektedir.

Araştırmadaki bir diğer bulgu ise, kardeş sayısı değişkeninin fiziksel ve sözel saldırganlık alt boyutlarını ve genel saldırganlık düzeylerini etkilediği ancak algılanan stres düzeyini etkilemediği bulgusudur. Yapılan çalışmalarda, ailede bulunan kardeş sayısının gelişimi etkilediği, aile kaynaklarının azaldığı dolayısı ile bir çocuğun elde edeceği kaynağı da azalttığı tespit edilmiştir (Aras, 2021). Downey (2001) daha az kardeşi olan bireylerin bilişsel beceri gerektiren testlerde daha iyi performans sergilediği sonucuna varmıştır. Sayıl (1996)

çalışmasında, yeni bir kardeşin daha büyük olan kardeşin savunma biçimlerinde gerilemelere yol açabileceğini belirtmiştir. Literatür incelendiğinde Bernat ve Bulleit (1985), Erdoğan ve arkadaşları (2018), Savcı ve Aysan (2014) ile Kongur'un (2015) farklı gruplarla yaptıkları saldırganlık konulu çalışmaları, Turhan ve Arslanboğa (2022) ile Uyar'ın (2014) stres konulu çalışmaları araştırma bulguları ile kısmen paralellik göstermektedir.

Araştırmada yetersiz öz yeterlik algısı ile saldırganlık ölçeği ve alt boyutlarında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Sporculardaki yetersiz öz yeterlik algısı arttıkça saldırganlık durumlarının da arttığı söylenebilir. Stres/rahatsızlık algısı ile saldırganlık ölçeği ve alt boyutlarında negatif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda sporcuların stres/rahatsızlık algıları düştükçe saldırganlık durumlarının arttığı söylenebilir. Algılanan Stres Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği toplam puanları değerlendirildiğinde ise pozitif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Sporculardaki stres algısı arttıkça saldırganlık durumlarının da arttığı söylenebilir.

Sonuç olarak, sporcuların saldırganlık düzeylerine cinsiyet, branş, lisans yeri, ekonomik durum ve kardeş sayısı değişkenlerinin etkisi olduğu, okul türü değişkeninin etkisi olmadığı, Stres düzeylerine cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerinin etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca ASÖ ile SÖ arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Algılanan stres düzeyi arttıkça sporculardaki saldırganlık düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Buda saldırganlık düzeylerinin artması ile algılanan stres düzeyinin artması arasında pozitif yönde ilişki olduğunu göstermektedir.

Sporcuların stres ve saldırganlık gibi olumsuz duygu durumlarından uzak tutmak, ayrıca performanslarının olumsuz etkilenmesini önlemek için antrenör yetiştirme kurslarında ve üniversitelerin lisans eğitimlerinde, spor psikolojisinin önemi anlatılarak derslerde antrenörlerin stresle başa çıkma stratejileri belirlemesi, duygu durumu kontrolleri için sporcuları eğitmesi, ayrıca sporcuların kendine güven ve öz yeterlik algılarını yükseltecek eğitimler vermesi önerilebilir. Bunun yanı sıra sporcu aileleri bilgilendirmek amacıyla yılın belli dönemlerinde seminerler düzenlenerek sporcu psikolojisi hakkında bilgilendirmeler yapılabilir. Böylece bireylerin sadece sporda değil sosyal hayatın içinde de stres ve saldırganlığın nedenlerini ve başa çıkma yollarını öğrenerek olumsuz duygulardan uzaklaşmalarına destek olunabilir.

Çıkar Çatışması: Çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırma Dizaynı EOK, MY, İstatistik analiz EOK, AP; Makalenin hazırlanması, EOK, MY, AP; Verilerin Toplanması MY tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul İzni ile ilgili Bilgiler

Kurul Adı: Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Tarih: 24/01/2024

Sayı/Karar No: 12/02/2024-10

KAYNAKLAR

- Alp, H., ve Ergül, O. K. (2018). Şiddet eğilimli ergenlerin saldırgan davranışlarına fiziksel aktivite ve sportif oyunların etkisi. *Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 1-11.
- Aytaç, S. (2009). *İş stresi yönetimi el kitabı, iş stresi: oluşumu, nedenleri, başa çıkma yolları, yönetimi*. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları (CASGEM).
- Baltaş, A., ve Baltas, Z. (1996). *Stres ve basa çıkma yolları (12. Baskı)*. Remzi Kitapevi.
- Bernat, T. J., & Bulleit T. N. (1985). Effect of sibling relationships on prischool's behavior at home at school. *Developmental Psychology*, 21(5), 761-767.
- Bozkurt, B. (2017). *Genç kategorisindeki bireysel ve takım sporcularının öfke kontrollerinin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (8. Baskı)*. Pegem Yayıncılık.
- Cengiz, R. (2004). *Futbol antrenörlerinin saldırganlık türleri ve şiddet olaylarına bakış açıları*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cin, H., Yılmaz, B. H., ve Ektirici A. (2022). Sporcularda öfke ve saldırganlık algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 230-243. <https://doi.org/10.33459/cubesbd.1141428>
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A Global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385-396.
- Çekin, M., Tatar, Y., ve Torun, K. (1996). 14-16 Yaş grubunda spor-anksiyete ilişkisinin SCL-90 ile araştırılması. *Yeni Symposium Dergisi*, 34, 43-45.
- Datta, P. P., & Firdoush, K. A. (2012). Association of aggression with socio demographic characteristics: A Cross sectional study among rural adolescents, *National Journal of Medical Research*, 2(4), 442-447.
- Doğan, O. (2004). *Spor psikolojisi ders kitabı*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No.97.
- Downey, D. (2001). Number of siblings and intellectual development: The resource dilution explanation. *American Psychologist*, 56(6-7), 497-508. <https://doi.org/10.1037//0003-066x.56.6-7.497>
- Düz, S., Ögünç, G. İ., Yasuntimur, A., İlbak, İ., Sesli, B., ve Kaya, M. A. (2023). 12-18 Yaş arasındaki ergenlerin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet açısından incelenmesi. *Academic Knowledge*, 6(2), 199-218. <https://10.5281/zenodo.10443160>
- Efek, E. (2022). Sporun stres üzerine etkisi: Lise öğrencileri örneği. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Ekstrand, J., Karlsson, J., & Hodson, A. (2003). *Football medicine*. Taylor and Francis Group.
- Erdemir, N. (2012). *Farklı tür liseelerde öğrenim gören öğrencilerin internet kullanım durumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Gaziantep ili örneği*. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Erdoğan, M., Koçyiğit, M., Kayışoğlu, N. B., ve Yılmaz, B. (2018). Futbol ve Futsal branşlarında spor yapan genç kadınların saldırganlık yaklaşımları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 1-14.
- Erdoğan, M. Y., ve Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12(3), 11-23.
- Erşan, E. E., Doğan, O., ve Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31, 231-238.
- Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., ve Dereboy, Ç. (2013). Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Güvenirlilik ve geçerlik analizi. *New Symposium Journal*, 51(3), 132-140.
- Filiz, A. (2009). *Farklı lise türlerindeki öğrencilerin empatik eğilimleri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi (Kartal ilçesi örneği)*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1985). If it changes it must be a process: Study of emotion and coping during three stages of a college examination. *J Pers Soc Psychol.*, 48(1),150-70.

- Gould, D., Finch, L. M., & Jackson, S. A. (1993). Coping strategies used by national champion figure skaters. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 64(4), 453-468.
- Günaydın, S. (2008). *Ortaöğretim kurumları öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin aile ortamı ve benlik imgesi ile ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Gündoğdu, R. (2010). 9. Sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 257-276.
- Kachef, N. (1994). *İşletmelerde iş gören stresin kaynakları ve bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabulut, E. O. (2013). Yaş altı çim hokeyi sporcularının saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spormetre Dergisi*, 11(2), 139-147.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kongur, D. (2015). *İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Madran, H. A. D. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(2), 1-6.
- Nair, B. (2014). *Ergenlerin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Ramazanoğlu, F., Canikli, A., ve Saygın, Ö. (2002). Futbolcular ile Taekwondocuların saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 37-39.
- Savcı, M., ve Aysan, F. (2014). Üniversite öğrencilerinde algılanan stres düzeyi ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 44-56.
- Sayı, I. (1996). *Ruh sağlığı ve hastalıkları ders kitabı*. Antıp Aş Yayınları.
- Steptoe, A., & Butler, N. (1996). Sports participation and emotional wellbeing in adolescents. *Lancet*, 347(17), 89-92.
- Şahin, H. M. (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin, E. S. (2007). *Psikolojik ihtiyaçları farklı ise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şeker, İ., ve Uslu, T. (2020). Spor yapan ve spor yapmayan üniversite öğrencilerinin sosyal beceri, saldırganlık ve spor ahlakı düzeylerinin incelenmesi: Harran Üniversitesi Örneği. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(2), 172-189.
- Singh, P. (2018). Aggression and will to win between university level male volleyball and American football players. *International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education*, 3(1), 349-351.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi*, (5. Baskı). Eylül Yayın Evi.
- Turhan, M. Ö., ve Arslanboğa, R. (2022). Spor bilimleri fakültesindeki öğretmen adaylarının iş bulma kaygısı ve algılanan stres düzeylerinin incelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 1138-1152. <https://doi.org/10.38021/asbid.1196952>
- Tutkun, E., Buket, Ç., Güner, S., Ağaoğlu, A., ve Soslu, R. (2010). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1),2-6.
- Türkçapar, Ü., ve Yasul, Y. (2021). Üniversite okul takımlarında yer alan bireysel ve takım sporu yapan öğrencilerin öfke düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1923-1931. <https://doi.org/10.33206/mjss.891966>
- Türkçapar, Ü., ve Eroğlu, H. (2023). Bireysel ve takım sporu yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 244-257. <https://doi.org/10.58648/inciss.1297621>
- Uyan, A. (2014). *Ergenlerde algılanan stres ile sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yasuntimur, A. (2021). *Şiddet ve suç davranışları çerçevesinde ses-gaz tabancasından muadell silah tehdidi*. Yüksek lisans tezi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara.

- Yeğen, B. (2008). *Orta öğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeyleri ile saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi Kadıköy İlçesi Örneği*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, E., Özdiç., M., ve Aydemir, R. (2021). Genç hentbolcularda stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(80), 1209-1216.
- Yurttaş, H. (2016). *Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- World Health Organization (WHO) (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. Erişim tarihi: 14 Nisan 2020, <https://www.who.int/violence-injury-prevention/violence/status-report/2014/report/report/en/>

